

Patriarhul Daniel: Postul Mare este școală duhovnicească a înfrânării și a pocăinței (Text integral)

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit luni, la slujba Canonului Mare, un cuvânt intitulat „Postul Mare este școală duhovnicească a înfrânării și a pocăinței”.

„Sfinții Părinți ai Bisericii ne învață că postul este școală a eliberării de patimi egoiste și de creștere în virtuți, școală a libertății de a alege între Dăruitor și darurile Sale. Ce e mai important, Dăruitorul sau darurile Sale?”, a subliniat Patriarhul României.

Preafericirea Sa a explicat înțelesul și folosul Rugăciunii Sfântului Efrem Sirul în Postul Mare, pe care a prezentat-o ca pe „o epicleză a Liturghiei de pocăință”.

Părintele Patriarh Daniel a oficiat slujba Canonului Mare în Paraclisul istoric „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe” al Reședinței Patriarhale.

Textul integral:

Postul Mare este școală duhovnicească a înfrânării și a pocăinței

Astăzi este prima zi din Postul Mare sau Postul Sfințelor Paști, în care se citește o

parte din Canonul Sfântului Andrei Criteanul.

Postul a fost instituit în Rai ca exercițiu de înfrânare și ca libertate a omului de-a alege între Creatorul Dăruitor și pomul interzis de El.

Există multe înțelesuri duhovnicești și multe metafore în care a fost descris postul. Postul Sfintelor Paști este considerat o primăvară duhovnicească a sufletului, o înnoire a lui spirituală. În Europa, perioada Postului Sfintelor Paști este o perioadă care coincide cu primăvara calendaristică. În antichitate, anul roman începea cu luna martie. Mai târziu, în anul 46 (î.Hr.), Iulius Cezar (63-44 î.Hr.) a introdus lunile ianuarie și februarie înaintea lunii martie, încât luna ianuarie este prima lună din calendarul iulian.

Pentru noi, creștinii, semnificația duhovnicească a Postului Sfintelor Paști este legată de o înnoire duhovnicească a vieții creștinului, după o eliberare sau iertare de păcatele săvârșite, iar această eliberare se face prin pocăință. Sfinții Părinți ai Bisericii ne învață că pocăința care nu e însoțită de rugăciune și post nu este suficient de puternică. Nu este suficient un simplu regret, ci este necesară o căință continuă, însoțită de cererea de iertare a păcatelor săvârșite, precum și de o schimbare a felului de a gândi, de a vorbi și de a viețui al omului.

Despre vechimea postului, Sfântul Vasile cel Mare, în celebrele sale Omilii despre Post, spune că „legea postului a fost dată în Paradis. Adam a primit întâia oară porunca de a posti. «Nu mâncați din pomul cunoștinței binelui și răului», zice Domnul. Cuvântul nu mâncați este o lege a postului și a înfrânării. Dacă Eva ar fi postit și nu ar fi mâncat din pom, nu am mai fi avut trebuință de postul de acum, că n-au trebuință de doctor cei sănătoși, ci cei bolnavi (Marcu 2, 17). Ne-am îmbolnăvit prin păcat. Să ne vindecăm prin pocăință. Iar pocăința fără post este neputincioasă. Îndreaptă-te dar înaintea lui Dumnezeu prin post” (Sf. Vasile cel Mare, Despre Post, Omilia I, 3, Editura Basilica, București, 2019, pp. 14-15).

De ce a interzis Dumnezeu gustarea din acest pom? Pentru că Adam și Eva nu erau suficient de pregătiți duhovnicește. Cunoașterea creației de către oameni se realiza în etape, ca și creșterea lor duhovnicească. Iar primul moment de încercare a primilor oameni a fost de a-i pune să aleagă între Dăruitor și darurile Sale.

Dumnezeu, Creatorul universului și al oamenilor, i-a pus pe oameni în fața unui examen de maturitate, și anume aveau de ales între Creator și creatură, între Dăruitor și unul dintre darurile Sale. Este vorba aici de un examen de fidelitate sau de ascultare. Dacă Adam și Eva ar fi înțeles că e mai importantă ascultarea de Dumnezeu Dăruitorul decât darurile create de El, atunci ei creșteau duhovnicește.

Însă, cartea Facerii ne arată că acești primi oameni, Adam și Eva, au fost sfătuiți cu viclenie și amăgiți de șarpe. Mai înainte, Dumnezeu a zis către Adam: „Iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit” (Facerea 2, 17). Dar „șarpele a zis către femeie: «Nu, nu veți muri. Dar Dumnezeu știe că în ziua în care veți mânca din pom, vi se vor deschide ochii și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul». De aceea, femeia, socotind că rodul pomului era bun de mâncat și plăcut ochiului la vedere și vrednic de dorit pentru că dă știință, a luat din el și a mâncat și a dat bărbatului său și a mâncat și el. Atunci li s-au deschis ochii la amândoi și au cunoscut că erau goi – adică dezbrăcați – și au cusut frunze de smochin și și-au făcut acoperăminte. Iar când au auzit glasul Domnului Dumnezeu Care umbla prin Rai în răcoarea serii, s-au ascuns Adam și femeia lui de fața Domnului Dumnezeu printre pomii Raiului. Și a strigat Domnul Dumnezeu pe Adam și a zis: «Adame, unde ești?» (care poate fi înțeles și: în ce stare te afli?) A răspuns acesta, zicând: «Am auzit glasul Tău în Rai și m-am temut, căci sunt gol, și m-am ascuns». Și i-a zis Dumnezeu: «Cine ți-a spus că ești gol? Nu cumva ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit să nu mănânci?» Zis-a Adam: «Femeia, pe care Tu mi-ai dat-o să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom și am mâncat». Și a zis Domnul Dumnezeu către femeie: «Pentru ce ai făcut aceasta?» Iar femeia a zis: «Șarpele m-a amăgit și eu am mâncat». Zis-a Domnul Dumnezeu către șarpe: «Pentru că ai făcut aceasta, blestemat să fii între toate animalele și între toate fiarele câmpului. Pe pântecul tău să te târăști și țărână să mănânci în toate zilele vieții tale. Dușmănie voi pune între tine și între femeie, între sămânța ta și sămânța ei. Aceasta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei înțepa călcâiul»” (cf. Facerea 3, 4-15). Întrucât în limba ebraică subiectul este un masculin, nu un feminin, se poate citi: „acela îți va zdrobi capul, iar tu îi vei înțepa călcâiul” (Facerea 3, 15). Astfel, misteriosul ACELA se referă la Hristos, Fiul Fecioarei.

Și mai spune Scriptura: „Domnul Dumnezeu l-a scos din grădina cea din Eden pe Adam ca să lucreze pământul din care fusese luat. Și izgonind pe Adam l-a așezat în preajma grădinii celei din Eden și a pus heruvimi și sabie de flacără vâlvătoare să păzească drumul către pomul vieții” (Facerea 3, 23-24).

Din Sfânta Scriptură înțelegem că Adam și Eva au fost înșelați printr-un sfat viclean care a venit de la șarpe. Dar cine este șarpele acesta atât de inteligent, de viclean și de prefăcut? Ne spune Sfântul Apostol Pavel când scrie: „Precum șarpele a amăgit pe Eva în viclenia lui, tot așa mă tem ca nu cumva să se abată și gândurile voastre de la curăția și nevinovăția cea în Hristos” (2 Corinteni 11, 3).

Iar Sfântul Apostol Ioan ne spune că „diavolul de la început a fost ucigător de

oameni și nu a stat într-adevăr pentru că nu este adevăr întru el. Când grăiește minciuna, grăiește dintru ale sale, căci este mincinos și tatăl minciunii” (Ioan 8, 44). De asemenea, în cartea Înțelepciunea lui Solomon se spune că „Dumnezeu n-a făcut moartea și nu Se bucură de pieirea celor vii. Dumnezeu a zidit pe om spre nestricăciune și l-a făcut după chipul ființei Sale. Iar prin invidia diavolului moartea a intrat în lume și cei ce sunt de partea lui vor ajunge s-o cunoască” (cf. Înțelepciunea lui Solomon 1, 13; 2, 23-24).

Din ce motiv diavolul i-a înșelat pe primii oameni, Adam și Eva? Diavolul, după ce a căzut din cer ca urmare a răzvrătirii și a mândriei sale, el a devenit invidios pe om, deoarece omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu și chemat la asemănarea cu Dumnezeu (cf. Facere 1, 26-27). De aceea, diavolul are o mare răutate în sine și o invidie nețărnută față de om.

Sfântul Ioan Evanghelistul îl numește pe diavol ucigător de oameni, tocmai fiindcă i-a îndemnat pe oameni să încalce porunca dată lor de Dumnezeu. Într-adevăr, protopărinții Adam și Eva, prin neascultare, adică prin ruperea comuniunii lor de iubire cu Dumnezeu, izvorul vieții, au murit mai întâi spiritual, iar după moartea spirituală a venit mai târziu și moartea fizică, deoarece Dumnezeu i-a spus omului: „Pământ ești și în pământ te vei întoarce” (Facerea 3, 19).

Totuși, întrucât omul a fost înșelat de diavolul, Dumnezeu a arătat mai târziu milostivire față de oameni, tocmai pentru că omul nu a căzut în neascultare de Dumnezeu din proprie inițiativă, ci pentru că a fost amăgit de diavolul cel invidios.

Sfântul Maxim Mărturisitorul (†662) spune că dorința omului de a fi ca Dumnezeu nu era un păcat în sine, deoarece omul creat după chipul lui Dumnezeu avea vocația de a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu (Facerea 1, 26-27), ci păcat este faptul că omul voiește să fie ca Dumnezeu, fără Dumnezeu, împotriva lui Dumnezeu și în locul lui Dumnezeu, așa cum a făcut Lucifer, numit și diavolul sau satana.

Cum a ajuns diavolul dintr-un arhanghel bun, plin de lumină, să devină un înger căzut, plin de răutate și invidie? Ne spune Sfântul Chiril al Ierusalimului, într-una din catehezele sale baptismale (Cateheza a II-a. Către cei ce au să se lumineze), și anume când citează pe Prorocul Iezechiel (cap. 28, 12-13, 15, 17) zicând că, la început, acest arhanghel s-a îndrăgostit de propria lui frumusețe și a devenit mândru: „Din pricina frumuseții tale s-a îngâmfat inima ta, și pentru trufia ta ți-ai pierdut înțelepciunea. De aceea te-am aruncat la pământ” (Iezechiel 28, 17). Adică Lucifer s-a privit pe sine, cum am zice noi, astăzi, într-un mod narcisist, uitând pe Cel ce i-a dăruit frumusețea, uitând pe Dumnezeu-Creatorul.

Iar profetul Isaia vorbește despre dorința lui Lucifer de-a pune tronul său pe norii cerului și de-a fi ca Dumnezeu (cf. Isaia 14, 13-14). Deci, la început, mândria lui Lucifer s-a manifestat ca iubire de sine pătimășă, privind la frumusețea proprie, pe care nu și-a dat-o el însuși, ci i-a fost dată de Dumnezeu Cel care l-a creat. Iar în loc să-l mulțumească lui Dumnezeu pentru frumusețea și lumina și slava cu care a fost înzestrat, acesta s-a răzvrătit și a dorit să fie ca Dumnezeu, fără Dumnezeu și în neascultare de Dumnezeu.

Astfel, diavolul a fost prima creatură care, din iubire pătimășă de sine și din mândrie, a devenit neascultător de Dumnezeu. Mai târziu, protopărinții Adam și Eva, fiind imaturi duhovnicește, au fost înșelați de diavolul, devenind și ei neascultători de Dumnezeu. De aceea, în cartea Înțelepciunea lui Solomon se spune că „prin invidia diavolului moartea a intrat în lume”.

Pentru a îndrepta sau vindeca în noi păcatul neascultării de Dumnezeu, al neînfrânării și al lăcomiei de lucruri materiale, limitate și trecătoare, urmând pilda Domnului Iisus Hristos, Biserica Sa practică postul ca fiind școală a înfrânării, luptă cu duhurile rele pentru eliberarea treptată din patimile egoiste și pentru a crește în virtuți, dar mai ales pentru a dobândi iubirea smerită și milostivă care se află în Iisus Hristos, Cel care „S-a făcut ascultător până la moarte și încă moarte pe cruce” (Filipeni 2, 8), ca să vindece neascultarea protopărinților Adam și Eva.

Întrucât postul instituit de Dumnezeu în Rai sau Eden, pentru protopărinții Adam și Eva, nu a fost împlinit de aceștia, ei devenind neascultători, Domnul Iisus Hristos – Noul Adam, la începutul activității Sale publice, după ce a fost botezat în Iordan de către Ioan, a fost dus în pustie de către Duhul Sfânt, ca să fie ispitit sau încercat duhovnicește ca om. Acolo, după patruzeci de zile și patruzeci de nopți de post și rugăciune, Iisus a fost ispitit. Evangheliile ne arată modul cum a fost ispitit Iisus după ce a flămânzit.

Sfântul Vasile cel Mare spune că înainte nu se apropiau demonii de El, simțind dumnezeirea Lui. Dar când El a flămânzit ca un om, atunci au prins curaj și s-au apropiat de El. El a avut de trecut trei ispite sau încercări. Dar pe toate trei, Domnul Iisus Hristos le-a respins. Prima a fost ispita lăcomiei de averi materiale, tentația de-a avea pâine fără muncă, fără efort, prin transformarea pietrei în pâine, în mod automat sau magic.

Însă Domnul Iisus Hristos a respins ispita aceasta, zicând că „nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” (Matei 4, 4). Adică nu numai cu hrană biologică sau materială se va hrăni omul, ci și cu hrană spirituală, cu ascultarea cuvântului lui Dumnezeu. Așadar, prima ispită respinsă de Iisus a fost lăcomia de averi sau ispita puterii economice.

A doua ispită a fost pofta de stăpânire asupra lumii, ispita sau tentativa puterii politice, de a stăpâni peste popoare sau națiuni. Diavolul i-a arătat lui Iisus toate frumusețile lumii acesteia și i-a spus că dacă Se închină lui va primi toate acestea. Însă Domnul Iisus l-a respins zicând că numai lui Dumnezeu, făcătorul cerului și al pământului, se cuvine să ne închinăm, nu diavolului (cf. Matei 4, 10).

Iar a treia ispită pe care a respins-o Domnul Iisus a fost ispita sau tentația slavei deșarte, supraevaluarea narcisistă a eului uman și iluzia succesului nelimitat, adică ispita de a fi atotputernic ca Dumnezeu, fără comuniune cu Dumnezeu sau în locul lui Dumnezeu. Aceste trei tentații au fost respinse de Domnul Iisus Hristos.

Sfinții Părinți ne arată că postul Domnului Iisus Hristos în pustie avea ca scop să ne învețe pe noi oamenii înfrânarea sau lupta duhovnicească, lupta cu ispitele care vin din partea materiei, din partea poftelor de stăpânire și din obsesia de afirmare egoistă de sine sau de slavă deșartă, ca și cum am fi Dumnezeu, în locul lui Dumnezeu.

Aceste trei ispite sunt permanente în umanitate. De aceea Sfinții Părinți ai Bisericii ne învață că postul este școală a eliberării de patimi egoiste și de creștere în virtuți, școală a libertății de a alege între Dăruitor și darurile Sale. Ce e mai important, Dăruitorul sau darurile Sale?

Din acest motiv, Postul Mare este semnul iubirii credincioșilor ortodocși față de Dumnezeu-Dăruitorul vieții și al tuturor darurilor. Prin post arătăm că ascultarea de Dumnezeu și comuniunea cu Dumnezeu în rugăciune este mai importantă decât consumarea cu lăcomie a darurilor materiale oferite de Dumnezeu oamenilor pentru hrana trupului.

În acest înțeles, cine postește, dar nu se roagă și nu cere ajutorul lui Dumnezeu, postește doar ca exercițiu fizic, pentru a păstra linia sau, cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur: „Cine postește, dar nu face milostenie, postește ca să se îmbogățească”, adică adună rezerve pentru viitor.

Așadar, perioada Postului Mare este școală a înfrânării de bucate și păcate și a libertății omului de-a oferi întâietate darurilor spirituale, față de darurile materiale, de-a respinge patima lăcomiei de avere, de putere și plăcere și de-a cultiva iubirea harnică și darnică. În acest sens, comuniunea cu Domnul Iisus Hristos și cu sfinții Lui prin rugăciune, prin hrănirea sufletului din cuvintele Scripturii și din sfintele slujbe, dar mai ales prin spovedania și împărtășirea euharistică mai deasă și prin milostenie este izvor de sfințire, de pace și bucurie în Duhul Sfânt (cf. Romani 14, 17).

În acest sens, Sfântul Vasile cel Mare spune că „postul diminuează greutatea trupului, dar arată mai puternic sănătatea sufletului”. În Postul Sfintelor Paști, ne înfrânăm de la produsele de origine animală, folosind produse vegetale, pentru a ne ruga mai ușor și pentru a ne pregăti mai bine pentru împărtășirea mai deasă cu Trupul și Sângele lui Hristos care sunt arvuna vieții veșnice (cf Ioan 6, 45).

Înțelesul și folosul Rugăciunii Sfântului Efrem Sirul în Postul Mare

În general, în timpul Postului Mare, sâmbăta se săvârșește Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, iar duminica, Liturghia Sfântului Vasile cel Mare. Aceste liturghii de sâmbătă și duminică sunt liturghii euharistice depline, adică săvârșite cu invocarea Duhului Sfânt asupra darurilor euharistice, pâine și vin.

Însă mulți dintre credincioșii ortodocși au dorit să se împărtășească și în celelalte zile din Postul Mare: luni, marți, miercuri, joi și vineri. Din acest motiv, deși în aceste zile nu se săvârșește liturghia euharistică deplină, adică liturghia cu epicleză, cu invocarea Duhului Sfânt, se săvârșește totuși o rânduială a împărtășirii numită Liturghia Darurilor înainte sfințite, care nu este o liturghie euharistică deplină, tocmai fiindcă nu are epicleză euharistică.

Această rânduială a Liturghiei darurilor înainte sfințite a fost posibilă pentru că Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul, în care sunt patru cereri de alungare a duhurilor răutății și patru cereri de chemare a duhurilor bunătații, deși nu este o epicleză a Liturghiei euharistice depline, este totuși o epicleză a Liturghiei de pocăință, deoarece, în timpul Postului Mare, de luni până vineri, toate slujbele laolaltă formează o Liturghie a pocăinței.

Toate slujbele formează o Liturghie a pocăinței, dar această rugăciune a Sfântului

Efrem Sirul, spune Sfântul Cuvios Petroniu de la Prodromu, „este epicleza liturghiei de pocăință, care nu este o invocare a Duhului Sfânt asupra pâinii și vinului, ci asupra persoanei care se pocăiește. Iar schimbarea nu este a pâinii în trupul Domnului și a vinului în sângele Domnului, ci schimbarea omului păcătos în om virtuos prin iertarea păcatelor ca urmare a pocăinței și prin împărtășirea cu Hristos prin rugăciune și prin Sfânta Taină a Împărtășaniei”.

Această formulare a Sfântului Cuvios Petroniu Tănase de la Prodromu este foarte importantă, fiind pentru prima dată expusă în scrierile sale duhovnicești, care merită să fie citite. Și anume, el spune în cartea sa „Ușile pocăinței. Meditații duhovnicești la vremea Triodului”, ediția a treia, apărută la Editura Doxologia, Iași, 2011, că Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul este epicleza liturghiei de pocăință. Și apoi explică: „Ea este mai mult decât o rugăciune. Este însăși lucrarea pocăinței, care schimbă și înnoiește pe om. Ea este o preschimbare reală, care ne duce cu mintea la preschimbarea euharistică de pe Sfântul Prestol, Euharistia de pocăință a omului. Căci așa precum la Sfânta Liturghie, prin chemarea de către preot a Sfântului Duh, pâinea și vinul aduse înainte se preschimbă în trupul și sângele Domnului, tot așa și aici, prin rugăciunea preotului care cere darurile Sfântului Duh – cele patru duhuri din rugăciune – omul păcătos se preschimbă în mod duhovnicesc, Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul fiind epicleza acestei liturghii de pocăință. Și precum epicleza euharistică este rugăciunea pe care Dumnezeu o împlinește imediat, prefăcând darurile aduse, tot așa și epicleza pocăinței, implorarea lui Dumnezeu cu smerenie, căință și credință, este ascultată și primită imediat. Ne-o adevărește Sfânta Evanghelie”. Și dă exemple: „Vameșul a suspinat, zicând: Milostiv fii mie, păcătosul. Și degrabă s-a îndreptat. Tâlharul pe cruce a strigat: Pomenește-mă, Doamne, într-o împărăție Ta! Și îndată a auzit: Astăzi vei fi cu Mine în Rai.

Iată dar că nevoințele Sfântului și Marelui Post sunt liturghia de pocăință, la care aducem jertfă însăși ființa noastră, pe care Dumnezeu, primind-o, o tămăduiește, o înduhovnicește. Dar pentru că înnoirea omului, sau preschimbarea lui, nu se poate săvârși dintr-odată, ci treptat, puțin câte puțin, și liturghia de pocăință se repetă de multe ori pe zi. Fiecare din ele însă este un pas spre plinătate, o treaptă de desăvârșire”. Iar ce spune apoi Sfântul Cuvios Petroniu de la Prodromu este, de asemenea, foarte important: „dacă Liturghia Euharistică este liturghia dragostei de oameni a lui Dumnezeu – aceea cu epicleză, din sâmbătă și duminică –, liturghia pocăinței este răspunsul omului la această dragoste a lui Dumnezeu prin dăruirea sa totală în mâinile lui Dumnezeu, cu încredere deplină și smerenie. Nu este aici o simplă asemănare. Existența și realitatea liturghiei de pocăință o mărturisește însăși tradiția liturgică a Bisericii. Se știe că, după rânduiala Bisericii Ortodoxe, pe

același altar nu se pot săvârși două liturghii într-o zi. Or noi vedem că în toate zilele Sfântului Post, când se săvârșește liturghia pocăinței, Liturghia Euharistică – aceasta, cu epicleză – nu se săvârșește, Liturghia Darurilor înainte sfințite nefiind liturghie deplină, ci rânduială pentru primirea Sfintelor Taine”.

Iată cum românul atonit, Sfântul Cuvios Petroniu de la Prodromu, pe baza unei înțelegeri duhovnicești pe care a primit-o prin scrierile Sfântului Maxim Mărturisitorul, spune el, a ajuns la concluzia că Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul este epicleza liturghiei de pocăință. De aceea, această rugăciune nu se rostește sâmbăta și duminica, când se săvârșește Liturghia euharistică deplină, cu epicleză.

În concluzie, Postul Mare este o școală a înfrânării și a pocăinței, a schimbării sau înnoirii vieții, prin venirea harului lui Dumnezeu în omul smerit și rugător, pentru a trăi o viață de înfrânare, pace și sfințenie, în iubire smerită față de Hristos și iubire darnică față de semenii, ca pregătire pentru slăvita și luminata Sărbătoare a Sfintelor Paști. Amin.

† DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

(Text revăzut de autor)

Foto credit: Ziarul Lumina / Luigi Ivanciu

basilica.ro